

ÚVOD

Pevnou súčasťou slovnej zásoby jazyka je rozsiahla množina slovotvorne motivovaných (odvodených i zložených) slov ako výsledok dynamického fungovania systému a znak „zdravia“ toho-ktorého jazyka. Tento fakt si uvedomoval už A. B e r n o l á k, keď v úvode k poslednej zo svojich kodifikačných prác *Etymologia vocum slavicarum* poukázal na dôležitosť náuky o tvorení slov so zreteľom na obohacovanie slovnej zásoby i na odkrývanie významov lexikálnych jednotiek (porov. o tom Horecký, 1971, s. 5).

V súčasnosti sa tvorením slov zaoberá osobitná jazykovedná disciplína s nateraz nie celkom ustáleným názvom derivatológia. V rámci tohto relatívne samostatného, no zároveň interdisciplinárneho odboru vzhľadom na takmer všetky lingvistické disciplíny vznikajú v slovenskej lingvistiky mnohé súborné i čiastkové práce; monografie (Horecký, 1959, 2003; Furdík, 1971, 1993, 2004; Buzássyová, 1974; Horecký – Buzássyová – Bosák a kol., 1989; Nábělková, 1993; Liptáková, 2000) i štúdie (M. Marsinová, Š. Peciar, J. Jacko, J. Dolník, Vužňáková, Sokolová, Ivanová a i.), ktoré sa venujú problematike slovotvorby z rôznych aspektov. Rovnako pokusy sú aj v iných, slovenčine viac či menej príbuzných jazykoch, t. j. v slovanských jazykoch (hlavne v ruštine a poľštine), ale i v maďarčine, nemčine, angličtine a francúzštine (porov. J. Furdík, 2004). No zatiaľ absentuje syntetický a systematický opis slovotvorby celej slovnej zásoby jazyka.

S tým úzko súvisia snahy o zostavenie slovníka, ktorý by obsahoval slovotvorné charakteristiky všetkých lexém v jazyku. Doterajšie slovníky podávajú totiž pri jednotlivých slovách údaje gramatického a štylistického charakteru, ale slovotvorných parametrov sa dotýkajú len okrajovo. Neberúc do úvahy prvé, priekopnícke pokusy C. A. W o l k o n s k e j a M. A. P o l t o r a t z k e j (1961), D. S. W o r t h a, A. S. K o z a k a, D. B. J o h n s o n a (1970) a A. N. T i c h o n o v a (1985), ale i súčasné lexikografické práce (*Słownik gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego*, 2001, 2004; *Slovník koreňových morfém slovenčiny*, 2005), ktoré zachytávajú primárne formálnu štruktúru odvodených a zložených lexikálnych jednotiek, neexistuje lexikografická práca, ktorá by o konkrétnych lexikálnych jednotkách poskytovala komplexné informácie súvisiace s tvorením slov.

Naším cieľom je preto vytvorenie doteraz absentujúceho slovotvorného slovníka. Konkrétnym zámerom tejto monografie je poukázať na teoreticko-metodologické problémy a spôsoby tvorby takejto slovníka. Jeho koncipovanie je spojené s grantovým projektom VEGA 1/1423/04 *Malý slovotvorný slovník slovenčiny* realizujúcim sa v súčasnosti na Katedre komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Jeho zostavovateľkami sú Ľ. L i p t á k o v á a K. V u ž ň á k o v á. V žiadnom prípade však nemožno obísť meno popredného slovenského derivatológa, prof. PhDr. J. F u r d í k a, CSc., ktorý ako prvý prišiel s myšlienkou potreby slovotvorného slovníka

slovenčiny a jeho realizácii venoval nemálo vlastného úsilia. Žiaľ, nestihol tento projekt dokončiť. Bola by však škoda nechať túto unikátnu prácu bez povšimnutia, a preto sa snažíme jeho bádanie v slovotvorno-lexikografickej oblasti naďalej rozvíjať.

Na základe zozbieraného materiálu – diplomové práce študentov s témou Slovotvorný slovník slovenčiny, ktoré viedol J. Furdík – sa usilujeme o skompletizovanie poznatkov doterajšieho spôsobu zostavovania slovníka. Chceme do istej miery nadviazať na už začaté lexikografické stvárnenie slovotvorného systému slovenčiny. No uvedené diplomové práce obsahujú množstvo chýb, vyznačujú sa neúplnosťou a nepresnosťami pri uvádzaní jednotlivých slovotvorných parametrov, čo súvisí s postupným dotváraním a celkovým konštruovaním Furdíkovej koncepcie. Dajú sa využiť pri spracúvaní konkrétnych hesiel, ale z hľadiska teórie a metodológie neponúkajú žiadne nové poznatky (Preto ich necitujeme.). Z uvedeného však vyplýva hlavný cieľ tejto monografie, a to doplnenie a dotvorenie chýbajúcich údajov, a tak odstránenie medzier vo výskume slovenskej slovotvorby, ale i prehodnotenie niektorých doterajších konštatácií. Nejde teda len o strohé reprodukovanie „furdíkovej“ koncepcie. Naším úsilím je na prvom mieste prostredníctvom slovníka napomôcť výučbe slovotvorby, spoznávať pravidlá slovotvorného systému jazyka na všetkých typoch škôl, resp. sprístupniť slovotvornú problematiku všetkým používateľom jazyka.

Tento účel si vyžaduje nahliadať na slovotvorbu komplexne, čo sa premieta do metodológie a celkového spôsobu osnovania našej práce. Slovotvorné javy analyzujeme z pozície vedy - lingvistiky, filozofie, psychológie, resp. psycholingvistiky, sociolingvistiky, pedagogiky a konkrétnej didaktickej transformácie spomenutých poznatkov do školskej praxe. Snažíme sa načrtnúť cestu od prvých pokusov lexikografického zachytávania slovotvorného systému slovenčiny v jazykovede vôbec i spôsob zostavovania slovotvorného slovníka jeho iniciátorom J. Furdíkom a postup pri najnovších pedagogických verziách. Uvádzame ukážky pripravovaného Malého slovotvorného slovníka slovenčiny i skutočnosti, ktoré sa ukázali ako problémové pri zostavovaní jednotlivých hesiel a možnosti ich riešenia vzhľadom na používanie slovníka v školskej praxi. Vychádzame pritom z poznatkov J. Furdíka, ale i z nových náhľadov na slovotvorné javy, ktoré sa vynorili pri formovaní Slovníka koreňových morfém slovenčiny (op. cit.). Oba slovníky sa tvorili takmer súbežne (zostavovateľka tejto monografie je v oboch prípadoch spoluautorkou), a preto možno mnohé javy porovnávať, prehodnocovať a ukázať možnosť ich využívania v oboch prácach.